POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W ŁODZI

ROCZNIK ŁÓDZKI

Tom
XXXI

Rozdział VI. Autor: Jan Góral
- Polska Partia Robotnicza w Zelowie w latach: 1945 - 1948. Artykuł.
strony: 171 - 186.

100 LAT
POLSKIEGO ZORGANIZOWANEGO
RUCHU ROBOTNICZEGO

WARSZAWA—ŁÓDŹ 1982

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

R O C Z N I K Ł Ó D Z K I

Tom XXXI — 1982

Jan Góral

POLSKA PARTIA ROBOTNICZA W ZELOWIE W LATACH 1945 - 1948

Przedmiotem prezentowanego artykułu jest ukazanie działalności PPR w osadzie fabrycznej, posiadającej bogate tradycje ruchu robotniczego. Te tradycje uzasadniają celowość przedstawionego na wstępie rysu rozwoju osady oraz kształtowania się w niej i organizowania klasy robotniczej. Główną bazę źródłową pracy stanowiły akta partyjne PPR i PPS Archiwum KŁ PZPR w Łodzi, zaś w skromniejszym zakresie znajdujące się w Zelowie nieuporządkowane akta Urzędu Miasta i Gminy, zakładów pracy i instytucji. Wykorzystano również zbiory prywatne, w tym wspomnienia i listy działaczy — świadków i uczestników ówczesnych wydarzeń.

Położony na północno-zachodnim skraju woj. piotrkowskiego Zelów jest starym miejscem osadniczym. Pierwsza odnosząca się do niego wzmianka historyczna sięga 1402 r.[1] Nosił wtedy nazwę Szelyów, a następnie Zeliów[2]. Jak podaje Jan Łaski — „na początku XVI w. były tu same łany kmiece, dające dziesięcinę snopową kościołowi w Buczku, a za konopne po 2 grosze z łanu"[3]. W 1552 r. wieś liczyła 19 kmieci — osadników i 2 zagrodników[4]. Mało urodzajna gleba oraz położenie na uboczu ważniejszych traktów handlowych nie sprzyjały rozwojowi Zelowa. W latach siedemdziesiątych XVIII w. znajdował się tu mały drewniany dworek, podobnie zaniedbany jak i pozostałe budynki o przeznaczeniu gospodarczym. Informujący o tym opis Zelowa z 1778 r. podaje, że na rzecz dworu pracowali poddani ze wsi Zelów, liczącej wtedy ok. 20 rodzin. Dodatkowe zyski właściciele dóbr czerpali z propinacji[5].

[1] *Miasta polskie w Tysiącleciu*, t. II, Wrocław 1965, s. 94.

[2] A. Pawiński, *Polska w XVI wieku*, t. II, Warszawa 1883, s. 239.

[3] J. Łaski, *Liber Beneficiorum*, t. I - II, Gniezno 1880, s. 149.

[4] A. Pawiński, *op. cit.*, s. 239.

[5] Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Księgi Grodzkie i Ziemskie Sieradzkie, mikrofilm 8278.

W 1802 r. dobra zelowskie zakupili osadnicy czescy [6]. Poza uprawą roli trudnili się oni rzemiosłem tkackim, którego wyroby cieszyły się dużym powodzeniem wśród okolicznej ludności. Dzięki rozwojowi tkactwa osada na przestrzeni kilkunastu dziesięcioleci wyrosła na znaczny ośrodek przemysłu włókienniczego, zwłaszcza bawełnianego, w okręgu łódzkim. Na bazie chałupniczego rzemiosła funkcjonowały tu liczne przedsiębiorstwa nakładcze, zaś w początkach XX w. powstawały pierwsze zakłady fabryczne, stosujące już krosna mechaniczne. W końcu 1938 r. było w Zelowie 9 większych fabryk włókienniczych, które z fabryką w pobliskim Herbertowie zatrudniały łącznie 821 robotników [7]. Rozwój rzemiosła i przemysłu powodował, że obok osadników czeskich, których liczba w XIX w. ciągle wzrastała, pod koniec tego stulecia coraz liczniej zaczęła napływać również ludność polska, niemiecka, a zwłaszcza żydowska. W wyniku powyższego procesu oraz przyrostu naturalnego, z kilkudziesięciu rodzin przybyłych w 1803 r. liczba ludności Zelowa wzrosła do 1585 osób w 1855 r. i do ok. 4 tys. w 1914 r.[8] W 1921 r. osada liczyła 5362 mieszkańców [9], zaś pod koniec dwudziestolecia międzywojennego zapewne przekroczyła 6,5 tys. Przewagę w strukturze narodowościowej tego unikalnego środowiska społecznego zachowała nadal ludność czeska [10].

Dość wcześnie począł organizować się w Zelowie ruch robotniczy. W 1905 r. powstała tu komórka SDKPiL. W dwudziestoleciu międzywojennym walką z wyzyskiem kapitalistycznym i niesprawiedliwością społeczną kierowała KPP, która w okresie największego rozwoju liczyła 13 komórek partyjnych i posiadała licznych sympatyków wśród robotników fabrycznych i tkaczy — chałupników. W latach 1926 - 1931 działała tutaj PPS-Lewica, blisko współpracująca z KPP. Pod wpływami lewicy zelowskiej znajdował się Klasowy Związek Włókniarzy. W wyniku działalności sił lewicy, robotnicy, a nawet chałupnicy prezentowali w znacznej części wysoki poziom uświadomienia klasowego i społecznego, masowo uczestniczyli w ruchu strajkowym, w manifestacjach w dniu

[6] Archiwum Zboru Ewangelicko-Reformowanego w Zelowie, Akt kupna dóbr Zelowa sporządzony 21 XII 1802 r.

[7] Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej WAPŁ), Oddział II, Zbiory Kartograficzne, *Zestawienie kapitału zakładowego w przemyśle pow. łaskiego według stanu na 1 X 1938 r.*, sygn. 64/4, 6 - 7.

[8] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich*, t. XIV, Warszawa 1895, s. 566; T. Czajkowski, *Chałupnictwo tkackie w Zelowie*, Warszawa 1931, s. 18.

[9] *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie pierwszego spisu ludności z dnia 30 IX 1931 r. i innych źródeł urzędowych*, t. II, Warszawa 1925.

[10] J. Chamlar, *Polska mniejszość w Czechosłowacji*, Praha 1935, s. 113.

1 maja, w wiecach i innych wystąpieniach o charakterze politycznym [11]. Stąd też w latach trzydziestych, kiedy to wpływy lewicy i aktywność mas w osadzie były szczególnie widoczne, do Zelowa przylgnęło określenie — czerwony.

W okresie okupacji niemieckiej podstawowymi formami działania konspiracyjnych grup lewicy były: troska o bezpieczeństwo osób zagrożonych represjami, sabotowanie hitlerowskiej polityki narodowościowej (w tym prób zjednywania Czechów), organizowanie pomocy więźniom miejscowych obozów pracy i ludności żydowskiej oraz działalność propagandowa o charakterze antyhitlerowskim. Prowadzenie walki zbrojnej było tu niemal niemożliwe z racji dużej liczby kolonistów niemieckich, posiadających doskonałe rozpoznanie terenu i ludzi. Z tego powodu wiele osób, by uniknąć represji, opuściło Zelów już na początku okupacji hitlerowskiej i powróciło dopiero po wyzwoleniu [12]. Kres panowania okupanta na omawianym obszarze położyła ofensywa styczniowa Armii Radzieckiej w 1945 r.

DZIAŁALNOŚĆ PPR W OKRESIE KSZTAŁTOWANIA SIĘ I UTRWALANIA WŁADZY LUDOWEJ

Zelów i jego okolice zostały wyzwolone 19 I 1945 r. przez wojska 3 Armii Gwardyjskiej gen. W. Gorodowa, wchodzącej w skład I Frontu Ukraińskiego. W rejonie miasta jednostki 3 Armii stoczyły bój z dużą grupą wojsk niemieckich, wycofujących się w kierunku Poddębic [13]. Kilka dni później radość ludności z wyzwolenia została na krótko zakłócona przez grupy rozbitych wojsk niemieckich, które po klęsce próbowały tędy przedrzeć się na zachód. Na umęczonej okupacją hitlerowską ziemi mogło kształtować się nowe, odrodzone życie.

Sytuacja społeczno-gospodarcza Zelowa po wyzwoleniu była bardzo trudna. Zdewastowane w dużej części przez okupanta zakłady przemysłowe nie podejmowały początkowo produkcji [14]. Brakowało niezbędnych surowców. W latach okupacji dużej ruinie uległy budynki użyteczności publicznej, a także mieszkalne. Trudności powojennego życia pogłębiały niedostatki aprowizacyjne. Ludność dotkliwie odczuwała brak pracy. Towarzyszyły tym wszystkim okolicznościom duże ruchy migracyjne, które powodowały ciągły ubytek ludności.

[11] L. Kieszczyński, *Ruch strajkowy w przemyśle włókienniczym okręgu łódzkiego 1929 - 1933*, Łódź 1969, s. 90, 175, 249, 276.

[12] B. Kamiński, *Wspomnienia z działalności ruchu robotniczego w Zelowie (PPS-Lewica, Klasowy Związek Włókniarzy, PPR)*. rękopis w posiadaniu autora.

[13] W. Kozłowski, *Ofensywa styczniowa 1945 r. na obszarze województwa łódzkiego*, [w:] *Województwo łódzkie 1919 - 1969*, Łódź 1971, s. 139.

[14] H. Wiśniewska-Bieniek, *Stan przemysłu w Łodzi i woj. łódzkim w 1945 r.*, „Rocznik Łódzki", 1965, t. X (XIII), s. 216.

Duże straty demograficzne poniósł Zelów w latach okupacji hitlerowskiej. O ile w grudniu 1939 r. gmina ta liczyła 11 899 mieszkańców [15], to w 1944 r. już tylko 7917, w tym 3840 narodowości polskiej, 2985 czeskiej i 1092 niemieckiej [16]. Hitlerowcy wymordowali niemal całkowicie ludność żydowską. Zginęły również setki Polaków. Część Niemców opuściła ten teren jeszcze przed wkroczeniem Armii Czerwonej. Dalszy ubytek mieszkańców nastąpił w pierwszym roku po wyzwoleniu. Do końca 1945 r. wyprowadziła się do własnej ojczyzny większość ludności czeskiej. Prawie w całości zostali wysiedleni Niemcy. Równocześnie przybywali Polacy. Jesienią 1946 r. Zelów z gminą liczył 6191 mieszkańców [17].

Teofil Miller, zelowski działacz robotniczy, obecnie zamieszkały w Ćwikowie w Czechosłowacji, następująco wspomina i ocenia dokonujące się wtedy przemiany ludnościowe — „Trzy narodowości Zelów opuściły, ale jak różnym sposobem. Żydzi, jako wymordowane ofiary hitleryzmu. Niemcy jako zdrajcy i uciemiężyciele, jako współokupanci. A Czesi jako równi od równych i wolni od wolnych Polaków, jako jego niegdejsi założyciele i główni współbudowniczowie, wracający do swej starej, wytęsknionej ojczyzny, bo w 1945 r. po raz pierwszy od trzystu lat nadarzyła się ku temu pod komunistycznym przewodem pierwsza i całkowita sposobność" [18].

Od początku, od pierwszych dni wyzwolenia siły demokratyczne Zelowa i pobliskich miejscowości przystąpiły do organizowania w gminie życia społeczno-gospodarczego i politycznego. Już w lutym została uruchomiona szkoła powszechna w budynku przy ul. Kilińskiego [19], wzniesiona na kilka lat przed wojną. W marcu poczęło funkcjonować kino „Wolność". W tym czasie wznowiły produkcję chałupnicze zakłady tkackie. Podstawowe znaczenie dla gospodarki Zelowa miało jednak uruchomienie fabryk włókienniczych. Dzięki pomocy robotników już w marcu 1945 r. przygotowano do produkcji 3 największe zakłady, tj. Jersaka, Słamy i Rajcherta, w których pracę podjęło 150 tkaczy [20]. W czerwcu tego roku były czynne 4 zakłady. Fabryki włókiennicze zostały podporządkowane powstałemu w początkach lutego Centralnemu Zarządowi Przemysłu Włókienniczego z siedzibą w Łodzi. Wiosną 1945 r. została

[15] T. Olejnik, *Stan ludności na obszarze województwa łódzkiego włączonym do III Rzeszy*, „Rocznik Łódzki", 1971, t. XVI (XIX), tabela 1.

[16] WAPŁ, Ekspozytura w Pabianicach, *Der Landrat des Kreises Lask in Pabianitz*, sygn. 88, nlb.

[17] Archiwum KŁ PZPR (dalej AKŁ), 1(V)56 - 69, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego 17 I 1947 r.*

[18] Zbiory prywatne Zbigniewa Tobjańskiego, *List T. Millera.*

[19] AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie KG PPR z 4 IV 1945 r.*

[20] Tamże, 1/VI/9 - 11, *Sprawozdanie I sekretarza KP PPR w Łasku za marzec 1945 r.*

uruchomiona pod zarządem państwowym cegielnia Jersaka. Działalność handlową rozpoczęły Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Zgoda" i Spółdzielnia „Rolnik". Całością wymienionej działalności kierowali członkowie PPR, początkowo przy znacznym udziale Stronnictwa Demokratycznego (SD). Inne partie (PPS i SL) przystąpiły do pracy w okresie późniejszym.

PPR podjęła działalność w Zelowie w końcu stycznia 1945 r. W lutym liczyła już ok. 30 członków [21]. Organizatorem i pierwszym sekretarzem PPR był Teofil Miller, a jego zastępcą Romuald Perlicjusz. T. Miller pełnił równocześnie obowiązki wójta gminy. W szeregi partii wstępowali byli członkowie KPP, PPS-Lewicy, Klasowego Związku Włókniarzy i inni. Na początku marca PPR posiadała już 9 kół, w tym 5 fabrycznych, 2 w urzędach, 1 wiejskie i 1 terenowe. W składzie socjalnym partii było wtedy 250 robotników (83,3% ogółu członków), 40 przedstawicieli inteligencji (13,3%) oraz 10 rolników (3,4%). PPR przywiązywała dużo uwagi do działalności propagandowej. Tylko w lutym i marcu przeprowadziła 6 zebrań partyjnych i 6 wieców. W wiecach uczestniczyło przeciętnie 150 - 200 osób. Na odbytych zaś 4 wiecach w maju uczestniczyło łącznie ponad 3,2 tys. osób. Na wiecach i zebraniach partyjnych omawiano sprawy o charakterze ogólnopaństwowym oraz lokalne, na przykład problemy aprowizacji ludności. Z inspiracji PPR już w marcu powstało koło ZWM, które wkrótce osiągnęło 54 członków [22].

Szczególnie masowo wstępowali do partii Czesi. Oni też wnieśli główny wkład w tworzenie organów władzy ludowej i organizacji społeczno-gospodarczych. Według późniejszej oceny T. Millera „były to wprawdzie rządy z czeską przewagą, ale fakt ten jest dobry dla podkreślenia polsko-czechosłowackiej przyjaźni. Najważniejszym był fakt, że to były pierwsze legalne komunistyczne zarządy" [23].

Dnia 22 lutego odbyło się pierwsze posiedzenie Tymczasowego Zarządu Związków Zawodowych. W jego składzie byli członkowie PPR — Józef Swoboda jako przewodniczący, Karol Janko jako wiceprzewodniczący i Wilhelm Pospieszyl jako członek. Na zebraniu zdecydowano wezwać „wszystkich majstrów i fachowców" do wstąpienia do związku zawodowego. Ponadto postanowiono zwrócić się z prośbą do Komisji Mieszkaniowej o przydział lokalu na siedzibę związku [24]. Na jednym z następnych zebrań, które odbyło się w otrzymanym lokalu, przedmiotem obrad było powołanie Związku Spółdzielni Fabryk. Z protokołu zebrania dowiadujemy się, że w Zelowie wtedy czynne już były następu-

[21] Tamże, 5/VI/2, *Wykaz członków do wystawienia legitymacji stałych.*

[22] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdania sekretarza KG PPR z marca, maja i czerwca 1945 r.*

[23] Zbiory prywatne Zbigniewa Tobjańskiego, *List T. Millera.*

[24] Tamże, Protokół z posiedzenia Tymczasowego Zarządu Związków Zawodowych w Zelowie z 22 II 1945 r.

jące instytucje: posterunek MO z 37 funkcjonariuszami, poczta z 10 i Spółdzielnia Rolnicza z 8 pracownikami. Rozpoczęły też działalność zakłady pracy. Firma Słamy zatrudniała 56 ludzi, Jersaka — 63, Reclawa — 21, Rajcherta — 36, cegielnia Jersaka — 12 i cegielnia Kosika — 9 pracowników [25].

Organizatorem i pierwszym komendantem MO był R. Perlicjusz, natomiast jego zastępcą J. Swoboda. W maju liczba funkcjonariuszy zmniejszyła się do 32. Według oceny PPR milicja działała wzorowo [26].

Tylko nieco później niż PPR podjęło działalność SD. Na początku kwietnia liczyło 67 członków. Do jego czołowych aktywistów należeli Antoni Kapuściński, Tomasz Boruń, Józef Tosik, Lucjan Zwierzchowski i Pełczyński [27]. Z dokumentów PPR wynika, że SD było organizatorem rady narodowej. Według sprawozdania PPR z maja 1945 r. sprawowało „dyktaturę" w radzie posiadając wszystkie 12 mandatów, w tym przewodniczącego, którym był Pełczyński. W lipcu skład gminnej rady został poszerzony o 4 przedstawicieli PPR oraz ZWM i związków zawodowych. We wrześniu do rady narodowej wszedł przedstawiciel organizującego się wtedy Stronnictwa Ludowego (SL). Mimo dokonywanej stopniowo reorganizacji w składzie 26-osobowej rady było w niej 18 członków SD [28].

Wzrost roli SD odbywał się równocześnie z postępującym osłabieniem PPR, spowodowanym odpływem członków. Spadek liczebności PPR był skutkiem głównie masowej reemigracji ludności czeskiej. Wyjechało też wtedy wielu aktywistów, w tym i T. Miller. Równocześnie dużo członków partii wyjeżdżało na Ziemie Odzyskane. We wrześniu 1945 r. zelowska organizacja partyjna liczyła tylko 86 członków [29]. W grudniu w jej szeregach pozostało 61 osób, w tym 48 robotników, 12 inteligentów i 1 rolnik. Liczba kół zmniejszyła się do 7. W tej liczbie były 4 koła fabryczne, 2 w urzędach i 1 terenowe [30].

Osłabienie pozycji PPR wynikało w części z bierności zdekompletowanego Komitetu Gminnego (KG) PPR. Członkowie partii krytykowali ostro KG za brak zainteresowania sprawami ludzi oraz organizacji partyjnej i na zebraniach domagali się, już we wrześniu, natychmiastowego wyboru nowego Komitetu. Zasadniczym celem tych zebrań, odbywanych przez koła od 15 do 19 września, był wybór delegatów na konferencję powiatową PPR. Obsługiwał je przedstawiciel Komitetu Powiatowego (KP) w Łasku — Koziołek.

[25] Tamże, Protokół z 13 III 1945 r.
[26] AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR z 19 VI 1945 r.*
[27] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR z 4 IV 1945 r.*
[28] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR z wymienionych miesięcy.*
[29] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR za wrzesień 1945 r.*
[30] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR za grudzień 1945 r.*

Delegat KP informował koła o bieżącej polityce partii oraz działalności w kraju sił reakcji, Stanisława Mikołajczyka i jego zwolenników. W dyskusji członkowie partii mówili o potrzebie posiadania broni celem zabezpieczenia się przed pojawiającymi się w terenie siłami zbrojnymi reakcji. Koła w zakładach Jersaka i Rajcherta domagały się pełnego zaopatrzenia kartkowego, mleka dla dzieci, a ponadto opału, obuwia i ubrań na zimę. Robotnicy z zakładu Rajcherta podnosili równocześnie, „że należy pracować wydajniej, a tym samym podniesie się byt mas pracujących". Koło pracowników młyna i mleczarni żądało usunięcia kierownika młyna i uspółdzielczenia tego zakładu. Poszczególne koła dokonały wyboru sekretarzy oraz delegatów na konferencję powiatową. Na delegatów wybrano: M. Klimaszewskiego, Józefa Zielińskiego, Edwarda Guminiaka, Józefa Swobodę, Romualda Perlicjusza, Józefa Pospiszyla i Tadeusza Perlińskiego [31].

W październiku 1945 r. nastąpiły zmiany w składzie KG PPR, a jego sekretarzem wybrano Jana Klimaszewskiego [32]. Pod nowym kierownictwem PPR powoli aktywizowała się. W listopadzie powołano Związek Samopomocy Chłopskiej (ZSCh), który w następnym miesiącu posiadał 2 koła i 147 członków. Organizacja ZSCh poza działalnością gospodarczą współuczestniczyła w życiu społeczno-politycznym Zelowa i gminy, brała udział w uroczystościach oraz akcjach politycznych. W grudniu uruchomiono przedszkole na 120 dzieci [33] oraz drugą szkołę powszechną w budynkach przy ul. Kościuszki 40. Zasługą aktywu PPR było też ukrócenie szkodliwej działalności niektórych funkcjonariuszy MO, których aresztowano na początku grudnia za popełnione nadużycia władzy. W organach bezpieczeństwa pozostało wtedy 17 funkcjonariuszy MO i PUBP. Z lakonicznych na ogół sprawozdań sekretarza KG wynika też, że organizacja partyjna troszczyła się o uzdrowienie i naprawę działalności wszystkich organów władzy ludowej. Społeczeństwo było wtedy niezadowolone z pracy wójta i rady gminnej [34].

W 1946 r. głównymi kierunkami działalności PPR w Zelowie obok troski o rozwój szeregów partyjnych była walka o zdobycie poparcia ludności dla władzy ludowej w głosowaniu ludowym oraz w zbliżających się wyborach do Sejmu Ustawodawczego. Najbliższymi sojusznikami PPR były związki zawodowe oraz zorganizowana w ZWM młodzież. Po okresowym osłabieniu organizacja ta wiosną 1946 r. ożywiła swoją działalność. Koło ZWM, którego przewodniczącym był Jerzy Ka-

[31] Tamże, *Protokoły zebrań kół partyjnych za okres od 15 IX 1945 r.*

[32] Tamże, 5/I/1 - 2, *Sprawozdanie z konferencji organizacji gminnej PPR z 13 IV 1947 r.*

[33] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR za luty 1946 r.*

[34] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR za wrzesień i grudzień 1945 r.*

miński, liczyło wtedy 46 członków [35]. Duże znaczenie polityczne miało uzdrowienie działalności MO. Jej komendantem był Karol Krol. Funkcjonariusze MO, PUBP oraz powołanej ORMO wydatnie wzmacniali siły demokratyczne i wystarczająco zabezpieczali spokój i porządek w terenie. Komendantem ORMO był znany działacz PPR, Bolesław Kamiński.

W głosowaniu, którego termin był ustalony na 30 czerwca, społeczeństwo miało odpowiedzieć na pytania dotyczące: zniesienia senatu, uznania dokonanych reform społeczno-gospodarczych oraz granicy zachodniej. Głosowanie na wszystkie trzy pytania „tak" propagował Blok Stronnictw Demokratycznych z PPR na czele.

Siły demokratyczne Zelowa działalność propagandową na rzecz Bloku rozpoczęły bardzo wcześnie. Jedną z poprzedzających ją akcji był wiec 17 marca o wyraźnie antypeeselowskim charakterze [36]. Temu celowi służyły uroczystości 1 Maja oraz uroczystości Święta Ludowego obchodzone 9 czerwca. Sądzić należy, że na rzecz Bloku działała też ostateczna nacjonalizacja zakładów przemysłowych i utworzenie z nich w czerwcu 1946 r. Państwowych Zakładów Przemysłu Bawełnianego (PZPB). Istniejące dotąd samodzielne fabryki zostały przekształcone w oddziały PZPB.

PPR nasiliła działalność propagandową szczególnie w drugiej połowie czerwca. Obok miejscowego aktywu uczestniczyli w niej robotnicy z innych ośrodków, m.in. Łodzi — Maria Nyca, Eugeniusz Kaczmarek i Feliks Dolata [37]. Działalność propagandowa była realizowana też przez komitety obywatelskie. Teren gm. Zelów był podzielony na 3 obwody głosowania. Siedziby 2 obwodów znajdowały się w Zelowie, zaś trzeciego w Pożdżenicach. Na przewodniczących i zastępców przewodniczących Komisji Obwodowych zostali powołani robotnicy, członkowie PPR [38].

Nie zachowały się żadne dokumenty dotyczące przebiegu referendum w Zelowie, ani materiały statystyczne o jego rezultatach. Według Bolesława Kamińskiego odpowiedzi „3 × Tak" udzieliło ponad 80% głosujących. Był to więc duży sukces sił demokratycznych Zelowa, a szczególnie PPR. Należy nadmienić, że Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) nie posiadało tutaj własnej organizacji [39].

Klęska reakcji i PSL w referendum zapoczątkowała stopniowy upadek tych sił i ich znaczenia w społeczeństwie. Równocześnie zaczęła wzrastać popularność PPR i stronnictw sojuszniczych. O ile od stycznia do

[35] Tamże, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR za kwiecień, maj i czerwiec 1946 r.*

[36] Tamże, 26/VII/1, *Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy za okres 1 III - 31 III 1946 r.*

[37] Tamże, 1/V/56 - 59, *Sprawozdanie z głosowania Ludowego.*

[38] Tamże, 1/V/56 - 59, *Wykaz przewodniczących i zastępców do głosowania Ludowego.*

[39] B. Kamiński, *op. cit.*

lipca 1946 r. PPR w Zelowie zwiększyła swoje szeregi z 60 do 74 członków, to w sierpniu liczyła już 108, a w październiku — 133, w tym 119 robotników. Do partii wstępowali wyłącznie robotnicy [40]. W tym czasie w pow. łaskim PPR skupiała 750 członków [41]. Zwiększyło swoje wpływy w gm. Zelów SL. Nadal silną pozycję zachowało SD. We wrześniu w składzie politycznym Gminnej Rady Narodowej GRN było 11 członków SD, 6 — PPR, 3 — SL i 1 bezpartyjny. Funkcję przewodniczącego GRN pełnił wtedy członek PPR, R. Perlicjusz. Stanowiska wójta, jego zastępcy i sekretarza gminy sprawowali nadal członkowie SD [42]. W zarządzie związków zawodowych po wyborach w październiku 1946 r. było 3 członków PPR, 1 — SD i 3 bezpartyjnych [43].

Wzrostowi roli i rozwojowi szeregów PPR towarzyszyło umacnianie się dyscypliny partyjnej. Całością działalności kierował KG, którego skład 22 września rozszerzono do 9 członków. Sekretarzem KG był Antoni Kamiński. Na kolejnych zebraniach KG analizowano stan czytelnictwa prasy partyjnej, opłacania składek członkowskich, dyscypliny partyjnej, dyskutowano i podejmowano decyzje w sprawach ZWM, rozbudowy ORMO oraz werbunku nowych członków do PPR. Najważniejszym już wtedy zadaniem politycznym była kampania wyborcza. Sprawy wyborów do Sejmu Ustawodawczego omawiano na zebraniach KG w dniach 31 sierpnia i 8 września. W drugim terminie m. in. wytypowano B. Kamińskiego na przewodniczącego Komisji Wyborczej. Problematyce wyborów poświęcono zebrania kół partyjnych, które odbyły się 21 X 1946 r. W całości tej działalności dużej pomocy organizacji zelowskiej udzielił aktyw i kierownictwo powiatowe PPR w Łasku [44].

Kampanię wyborczą w Zelowie rozpoczęła PPR pod koniec listopada 1947 r. Jej działania wspierały te same siły co i w referendum, a więc organizacja ZWM, związki zawodowe w tym ZSCh oraz ORMO. Natomiast SD, według oceny PPR, „nie udzielało się w pracy, a raczej skłaniało na stronę PSL" [45].

Podstawowym założeniem propagandy Bloku Demokratycznego było dotarcie z prawdą o osiągnięciach i perspektywach rozwojowych władzy ludowej do każdego obywatela-wyborcy oraz spopularyzowanie wspólnego programu wyborczego. Program ten głosił obronę niepodległości Polski, nienaruszalność granic na Odrze, Nysie i Bałtyku, nietykalność Ziem Odzyskanych, całkowite zaludnienie ich i zagospodarowanie, zapewnienie ładu, porządku i bezpieczeństwa obywateli przez likwidację

[40] AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdania KG PPR za styczeń, lipiec, sierpień i październik 1946 r.*

[41] Tamże, 5/I/1 - 2, *Sprawozdanie KP PPR w Łasku za październik 1946 r.*

[42] Archiwum Urzędu Miasta i Gminy w Zelowie (dalej AUMG). *Protokoły z posiedzeń GRN nr 4 i 5 z 1946 r.*

[43] AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Protokół zebrania KG PPR z 20 X 1946 r.*

[44] Tamże, *Protokoły zebrań z 25 i 31 VIII, 8 i 22 IX oraz z 20 X 1946 r.*

[45] Tamże, 1/V/56 - 59, *Materiały o wyborach do Sejmu Ustawodawczego.*

zbrojnego podziemia, a w polityce zagranicznej — przyjaźni i pokoju między narodami. Głosił potrzebę szybkiej odbudowy kraju oraz realizację planu trzyletniego w celu podniesienia warunków bytowych ludności. W warunkach Zelowa jako główne zadania w planie trzyletnim były wyznaczone następujące:

1. W dziedzinie szkolnictwa: zradiofonizować Szkołę Podstawową nr 1, przeprowadzić remont budynku przy ul. Kościuszki 84 dla Szkoły Podstawowej nr 2 oraz budynków poniemieckich przy ul. Żeromskiego 27 i 39 na potrzby bursy dla młodzieży. Plan zakładał też remont budynku szkoły w Pożdżenicach oraz wykonanie wyposażenia meblowego dla wymienionych szkół.

2. W zakresie kultury planowano urządzenie świetlicy i biblioteki gminnej.

3. W dziedzinie gospodarczej zakładano elektryfikację wsi Pożdżenice i Ignaców, remont rzeźni gminnej oraz łaźni, a ponadto otoczenie opieką domów opuszczonych i przekazanie ich do administrowania Zarządowi Gminy [46].

W kampanii wyborczej PPR zaktywizowała i ubojowiła swoje szeregi. W Zelowie główne kierunki jej działania były następujące: 8 członków pracowało w 2 komisjach obwodowych, 6 brało udział w trójkach obwodowych, 11 w szeregach ORMO strzegło porządku i lokali wyborczych [47]. Kilkakrotnie więcej prowadziło akcję agitacyjną i kolportażową wśród wyborców, część zaś uczestniczyła w pracach komitetów obywatelskich. W dniu wyborów łącznie na 6191 osób zamieszkałych w obwodach głosowania Zelów i Pożdżenice 3173 było uprawnionych do udziału w wyborach [48]. Według relacji wspomnianego kilkakrotnie B. Kamińskiego, ponad 90% wyborców oddało głosy na listę Bloku Demokratycznego.

Zwycięstwo wyborcze Bloku Demokratycznego w wyborach do Sejmu Ustawodawczego przesądziło o utrwaleniu władzy ludowej w Polsce. W gminie Zelów po wyborach zanikało oddziaływanie PSL [49] i sił reakcji. Wzrósł autorytet PPR, czego bezpośrednim wynikiem był rozwój jej szeregów. W okresie roku, tj. października 1946 r. do listopada 1947 r. organizacja partyjna zwiększyła swoją liczebność ze 133 do 346 członków [50]. Sekretarzem KG w Zelowie od marca tego roku był Władysław Kamiński. Jego działalność i postawę cechowały troska i oddanie sprawom partii i robotników. W lipcu 1947 r. wystosował list do KC PPR, w którym zwracał się, aby „zaopiekować się Zelowem, gdzie członków

[46] AUMG, *Protokół z posiedzenia GRN z 25 XI 1946 r.*

[47] AKŁ, 1/V/56 - 59, *Materiały o wyborach do Sejmu Ustawodawczego.*

[48] Tamże.

[49] Tamże, 5/I/1 - 2, *Sprawozdanie sekretarza KP PPR w Łasku z 13 IV 1947 r.*

[50] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR na konferencję gminną z 13 V 1948 r.*

stale przybywa [51]. Wzrosła rola PPR w organizacjach społeczno-gospodarczych. We wrześniu 1947 r. dokonano reorganizacji GRN, do której weszło 10 przedstawicieli PPR [52]. Następował rozwój liczebny koła ZWM, do którego wstępowali nowi członkowie, w tym i z dużej organizacji młodzieżowej SD [53].

Wraz ze stabilizacją polityczną umacniały się korzystne tendencje w rozwoju społeczno-gospodarczym Zelowa. W latach 1946 - 1949 zatrudnienie w zakładach PZPB zwiększyło się z 366 do 1822 osób, czyli pięciokrotnie, zaś produkcja tkanin w tysiącach metrów bieżących z 881 do 8126,3, czyli dziewięciokrotnie [54]. Osiągnięte wyniki świadczą o znacznym wzroście wydajności pracy, który był rezultatem głównie wzrostu dyscypliny załogi oraz zapoczątkowanego już w 1947 r. współzawodnictwa pracy. W tymże roku z inicjatywy tkaczy-chałupników powstała Spółdzielnia Pracy Tkaczy „Tęcza". W zakresie amatorskiego ruchu artystycznego powstały zespoły: teatralny, chóralny i muzyczny, działające w świetlicy PZPB. Również w 1947 r. podjęła pracę biblioteka gminna.

ZJEDNOCZENIE PARTII ROBOTNICZYCH

W początkach 1947 r. w Zelowie poczęła organizować się Polska Partia Socjalistyczna (PPS). Według oceny KP PPR w Łasku, PPS starała się szybko zwerbować jak najwięcej członków, toteż przyjmowała w swoje szeregi „ludzi nie mających nic wspólnego z ruchem robotniczym" w tym też i „członków z PSL". Takie działanie spotkało się z krytyką robotników [55]. Przedmiotem sporów międzypartyjnych latem 1947 r. była m. in. sprawa obsady stanowiska wójta i składu zarządu gminnego [56]. Na kolejnych zebraniach komisji międzypartyjnej doszło do uzgodnienia stanowisk i jesienią tego roku współpraca stronnictw w Zelowie wyraźnie poprawiła się [57]. Celem poprawy stosunków międzypartyjnych do nawiązania współpracy z PPS zachęcał już latem 1947 r. na zebraniach partyjnych sekretarz KG PPR, W. Kamiński [58]. W wyniku podejmowanych działań w końcu 1947 r. nastąpiło dalsze zbliżenie między obu

[51] Tamże, 5/VI/1, *Protokół z Egzekutywy KP PPR w Łasku z 1 VIII 1947 r.*

[52] Tamże, 5/V/3, *Sprawozdanie KP PPR w Łasku z 3 X 1947 r.*

[53] Tamże, *Sprawozdanie KP PPR w Łasku z 3 XI 1947 r.*

[54] Archiwum Zelowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego w Zelowie, *Syntetyczne zestawienie zatrudnienia i produkcji w wymienionych latach*, maszynopis, Zelów 1976.

[55] AKŁ, 5/V/3, *Sprawozdanie KP PPR za listopad 1947 r.*

[56] Tamże, 5/V/2, *Protokół z zebrania międzypartyjnego z 14 VII 1947 r.*

[57] Tamże, 5/V/3, *Sprawozdanie KP PPR za wrzesień i październik 1947 r.*

[58] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokoły zebrań partyjnych w PZPB z 19 VIII i 23 VIII 1947 r.*

partiami robotniczymi. Sekretarzem PPS był wtedy jednolitofrontowiec, Jan Szadkowski [59].

Współdziałanie PPR i PPS zacieśniało się nadal w następnym roku. Dnia 14 III 1948 r. na wspólnej konferencji obradowało 74 członków obu partii. Referaty o treści jednolitofrontowej wygłosił Jan Szadkowski (PPS) i Stanisław Gąsiorowski (PPR). Zebrani postanowili zorganizować wspólny kurs polityczny i podjęli rezolucję, „aby zacieśniać węzeł współpracy jednolitego frontu i dołożyć wszelkich sił do odbudowy Polski Ludowej, przez pełne wykonanie 3-letniego planu" [60]. Z PPS uczestniczyli w konferencji m. in. nauczyciele Jan Zdziechowski i Władysław Hauzer.

Wiosną 1948 r. PPS w Zelowie znacznie zaktywizowała działalność swoich kół i członków. Zaczęły dominować w niej elementy jednolitofrontowe. Koła PPS funkcjonowały wtedy w tkalniach PZPB „Centrala" i „Herbertów". Nad koordynacją działalności i współpracą PPS i PPR czuwała „szóstka" polityczna.

Dowodem zacieśniającej się współpracy PPR i PPS były obchody Święta Pracy, które w Zelowie „stało się wielką manifestacją robotniczą, gdzie robotnik i chłop pod wspólnym hasłem maszerował po ulicach miasta w dniu swego święta" [61]. W maju rozpoczął działalność wspólny dla członków obu partii ośrodek szkoleniowy. Odpowiedzialny za jego prowadzenie był Zygmunt Zając, II sekretarz KP PPR w Łasku [62].

Dnia 20 VI 1948 r. odbyła się w Zelowie druga Konferencja PPR i PPS, na której jeszcze mocniej wystąpiły akcenty jednolitofrontowe. Z ramienia PPS przemawiali w tym duchu J. Szadkowski i W. Hauzer. Pierwszy zaapelował, aby członkowie bratnich partii dążyli do „jedności organicznej i przykładem swoim pokazali, że Polska i jedność robotnicza jest nierozerwalna". Z PZPR przemawiali Stanisław Gąsiorowski, ówczesny sekretarz KG, i Mieczysław Mokowiński. Ten drugi, jako dyrektor naczelny PZPB wzywał zebranych, „ażeby przystąpili do walki z marnotrawstwem czasu i podał, jakie z tego powodu są straty" dla państwa i klasy robotniczej [63].

Przeciwnie niż PPS, w 1948 r. PPR wykazywała się zmienną aktywnością w działaniu. Wynikało to m. in. z bierności członków KG, mimo że jego skład na konferencji sprawozdawczo-wyborczej organizacji gminnej 15 V 1948 r. został rozszerzony do 13 osób. Funkcję sekretarza KG od 15 XII 1947 r. aż do zjednoczenia obu partii sprawował wspomniany już S. Gąsiorowski. Z materiałów konferencji wynika [64], że w okresie

[59] Tamże, 5/V/3, *Sprawozdanie KP PPR za listopad 1947 r.*

[60] Tamże, 5/VI/1, *Protokół z konferencji PPR i PPS w Zelowie 14 III 1948 r.*

[61] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR z 13 V 1948 r.*

[62] Tamże, 5/V/1, *Protokół z posiedzenia Komitetu Współdziałania PPR i PPS w Łasku z 21 V 1948 r.*

[63] Tamże, *Protokół z zebrania z 20 VI 1948 r.*

[64] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR na konferencję gminną PPR z 13 V 1948 r.; Protokół z konferencji gminnej PPR z 15 V 1948 r.*

sprawozdawczym (15 XII 1947 r. - 15 V 1948 r.) PPR posiadała 7 kół, w tym 6 fabrycznych. Jej szeregi wzrosły w tym czasie do 373 członków, czyli o 27 osób. Według sprawozdania sekretarza KG odbyły się w omawianym okresie 2 zebrania ogólnopartyjne, 4 odprawy sekretarzy POP i 7 posiedzeń KG. Własnym kosztem wyremontowano lokal partii. Wzrósł do ok. 1,3 tys. egzemplarzy kolportaż prasy partyjnej, w tym głównie „Głosu Robotniczego". Członkowie KG uczestniczyli w wyborach do rad zakładowych, m. in. w spółdzielni „Zgoda", oraz w wyborach sołtysów. Zwiększyła się do 23 liczba członków PPR w ORMO. Organizacja ta zdobyła sobie uznanie społeczeństwa za współdziałanie w walce z szabrownictwem, nielegalnym ubojem i wykrywaniem bimbrowni. Dodatnio również oceniono współpracę PPR z pozostałymi stronnictwami. Uczestnicy konferencji wybrali 36 delegatów na konferencję powiatową PPR.

Przedstawiona wyżej ocena działalności PPR nie znajduje pełnego potwierdzenia w innych dokumentach z tego okresu. I tak z protokołu KG z 24 kwietnia wynika, że lokal partii był stale zamknięty, nie odbywały się zebrania i nie wiadomo było, gdzie i kiedy urzęduje sekretarz [65]. PPR osłabiła swoją pozycję we władzach gminy. W maju 1948 r. w składzie GRN na 31 radnych było 8 przedstawicieli PPR, 3 — PPS, 3 — SL, aż 10 — SD i 7 bezpartyjnych. W zarządzie gminy było 3 członków SD (w tym wójt i sekretarz), 1 — PPR, 1 — ZWM i 1 bezpartyjny [66]. Nadal największe wpływy we władzach gminy zachowało więc SD.

W działalności PPR najwięcej niedomagań i braków występowało w zakresie organizacyjnym. Szczególnie niedbale była prowadzona ewidencja członków, w której nie odnotowywano osób wyjeżdżających na inny teren. O braku odpowiedzialności i niefrasobliwości aktywu świadczy jego stosunek do przeprowadzanej latem i jesienią 1947 r. wymiany legitymacji członkowskich. Do pomocy w tej akcji Egzekutywa KP w Łasku upoważniła 3 delegatów [67]. Wymiana legitymacji była przedmiotem zebrań partyjnych już w sierpniu 1947 r. [68], nadal mówiono o tym jeszcze pół roku później [69], a ukończono tę pracę dopiero w końcu maja 1948 r. i to niezupełnie [70]. W trakcie wymiany legitymacji omawiano

[65] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokół z zebrania KG PPR z 24 IV 1948 r.* Ówczesny sekretarz KG, S. Gąsiorowski, w lutym 1950 r. został wydalony wraz z 16 innymi członkami z szeregów PZPR (AKŁ, 43/VI/117).

[66] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Sprawozdanie sekretarza KG PPR na konferencję gminną PPR z 13 V 1948 r.; Protokół z konferencji gminnej PPR z 15 V 1948 r.*

[67] Byli nimi: Kamiński, Szczerkowski i Trzcionka (AKŁ, 5/IV/1, *Protokół z Egzekutywy KP PPR w Łasku z 1 VIII 1947 r.*).

[68] AKŁ, 5/VI 9 - 11, *Protokół z zebrania koła partyjnego w PZPB Oddział II z 23 VIII 1947 r.*

[69] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokół z posiedzenia KG PPR z 3 II 1948 r.*

[70] Tamże, 5/V/4, *Protokół z konferencji aktywu powiatowego z 5 X 1948 r.*

kwestie aktywności członków, stopień opłacania składek partyjnych i czytelnictwo prasy. Na zebraniu 9 V 1948 r. KG postanowił przeprowadzić równocześnie porządkowanie ewidencji członków partii. W czerwcu, po ukończeniu tych prac okazało się, że organizacja partyjna liczyła 291 członków (w tym 276 robotników i 15 pracowników umysłowych), którym wydano legitymacje stałe [71]. „Martwe dusze" stanowiły więc tu poprzednio aż 28% stanu ewidencyjnego członków partii.

Wymiana legitymacji i porządkowanie ewidencji ożywiły działalność kół partyjnych. Na zebraniach w czerwcu wiele mówiono o bliskim już zjednoczeniu partii robotniczych i potrzebie wzmocnienia dyscypliny partyjnej członków [72]. Rozpoczęła pracę Komisja Kontroli Partyjnej, do której powołano Mieczysława Mokwińskiego, jako przewodniczącego, oraz Edmunda Guminiaka i Wacława Melewskiego (komendanta MO) jako członków [73]. Umocniła się współpraca obu partii, czego wyrazem była m. in. wspomniana już konferencja z 20 czerwca. Następowało zacieśnienie działalności ZWM z pozostałymi organizacjami młodzieżowymi. W lipcu powstał Związek Młodzieży Polskiej (ZMP).

Dalsza aktywizacja działalności PPR nastąpiła jesienią 1948 r. i była spowodowana decyzjami Plenum KC PPR w sprawie oczyszczenia szeregów partyjnych z ludzi przypadkowych, obcych klasowo, biernych oraz o niedostatecznym poziomie ideowo-politycznym. Kampania ta miała na celu uzdrowienie i uaktywnienie organizacji partyjnych przed zjednoczeniem. Dnia 27 września odbyło się w Zelowie zebranie organizacji terenowej, na którym omawiano zadania wynikające z postanowień KC PPR. Uczestnicy zebrania w wypowiedziach wyrazili poparcie dla idei zjednoczenia partii i podjęli rezolucję, w której solidaryzowali się z uchwałami KC [74].

Z zasadami akcji oczyszczenia szeregów partyjnych aktyw zelowski został zapoznany na naradach w KP PPR w Łasku [75] oraz na miejscu w Zelowie [76]. Dnia 16 października odbyło się ogólne zebranie, w którym uczestniczyło 217 członków, a 15 zabrało głos w dyskusji. Uczestnicy zebrania w podjętej rezolucji stwierdzili: „My członkowie PPR gminy Zelów z radością witamy uchwały KC. Rozumiemy, że oczyszczenie szeregów naszej partii wzmocni partię ideologicznie. Przyrzekamy KC [...],

[71] Tamże, 5/V/3, *Sprawozdanie sekretarza KP PPR z 28 VI 1948 r.*; 5/VI/2, *Wykazy członków do wystawienia stałych legitymacji.*

[72] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokół z zebrania sekretarzy kół fabrycznych z 15 VI 1948 r.*

[73] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokół z zebrania KG PPR z 6 VI 1948 r.*

[74] Tamże, 5/VI/9 - 11, *Protokół zebrania koła terenowego z 27 IX 1948 r.*

[75] Odbyły się one 5 X 1948 r. (AKŁ, 5/V/4, *Protokół z konferencji aktywu powiatowego PPR*) i 12 X 1948 r. (AKŁ, 5/II/1, *Protokół z zebrania KP PPR*).

[76] Odbyły się one 8 X 1948 r. (AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Protokół z narady aktywu PPR w Zelowie*).

że dnia 31 X 1948 r. oczyścimy szeregi partii" [77]. Na naradzie ustalono terminy zebrań partyjnych na 19, 24 i 25 października.

Uczestnicy zebrań dyskutowali z dużą żarliwością, śmiało i na ogół krytycznie oceniali dotychczasową działalność i postawę części członków Komitetu Gminnego, wytykali osoby obce partii. Koło terenowe usunęło ze swoich szeregów 8 osób. Decyzja koła została zatwierdzona przez Egzekutywę KP PPR [78]. Także i koła fabryczne pozbywały się członków obcych partii. Weryfikację przeprowadziła również PPS.

Na zebraniach w listopadzie koła partyjne wybierały delegatów na konferencję powiatową PPR. Obradowała ona 21 listopada. Zelowską organizację partyjną reprezentowało 15 delegatów, w tym 10 robotników, 3 pracowników umysłowych i 2 przedstawicieli innych zawodów [79].

Po konferencji powiatowej PPR działalność obu partii robotniczych dotyczyła głównie problematyki zjednoczenia ruchu robotniczego. Powstał Gminny Komitet Uczczenia Kongresu Zjednoczeniowego, który zajmował się organizowaniem uroczystości, imprez i spotkań z członkami partii i społeczeństwem. Wieczorem 11 grudnia odbył się capstrzyk z udziałem ok. 500 osób. Następnego dnia w uroczystym pochodzie wzięło udział ok. 2 tys. uczestników, w tym robotnicy PZPB, członkowie ZMP, pracownicy instytucji i organizacji społecznych. Po południu odbył się wiec, na którym przemawiał Władysław Koliński, nowo obrany sekretarz KG. Po wiecu w sali gimnastycznej szkoły podstawowej odbyła się akademia, na której przed występami artystycznymi wygłosili przemówienia przedstawiciele KW PPR [80]. W dniu 15 grudnia w zakładach pracy, szkołach i instytucjach wysłuchano przez radio aktu zjednoczenia partii robotniczych. Pracownicy PZPB podjęli w tym dniu rezolucję o następującej treści: „My robotnicy fizyczni i umysłowi PZPB w Zelowie w dniu historycznego otwarcia Kongresu Zjednoczeniowego wyrażamy wielką radość z likwidacji rozbicia w polskim ruchu robotniczym. Postanawiamy stać na straży zdobyczy Demokracji Ludowej, walczyć z objawami wszelkiego sabotażu, uwielokrotnić nasz wysiłek w podniesieniu wydajności pracy, by w szybkim tempie pod przewodem marksistowsko-leninowskiej Zjednoczonej Partii Klasy Robotniczej dojść do socjalizmu" [81]. Tegoż dnia rezolucję o podobnej treści uchwalono na plenarnym posiedzeniu GRN. Dnia 23 grudnia odbyły się zebrania otwarte kół par-

[77] AKŁ, 5/VI/9 - 11, *Protokół z zebrania członków PPR z dnia 16 X 1948 r.*

[78] Tamże, 5/VI/1, *Protokół z Egzekutywy KP PPR z 9 XI 1948 r.*

[79] Tamże, 5/I/1 - 2, *Wykaz imienny delegatów na konferencję powiatową PPR 21 XI 1948 r.*

[80] Tamże, 5/V/4, *Sprawozdanie KG PPR z 15 XII 1948 r.*

[81] Tamże, 5/V/4, *Rezolucja robotników i pracowników umysłowych PZPB z 15 XII 1948 r.*

tyjnych w PZPB, których przedmiotem było znaczenie zjednoczenia klasy robotniczej. Uczestniczyło w zebraniach ok. 1 tys. robotników [82].

W końcu grudnia 1948 r. i na początku następnego roku następowało scalanie kół PPR i PPS. W wyniku zjednoczenia powstały następujące organizacje partyjne PZPR w Zelowie:

1) W tkalni PZPB „Centrala" na zmianie A o liczbie 97 członków (w tym 20 z PPS), sekretarzem koła został Antoni Malinowski (PPR), a zastępcą Teofil Sikalski (PPS),

2) W tkalni PZPB „Centrala" na zmianie B o liczbie 41 członków (wszyscy z PPR) z sekretarzem Walerianem Gębickim,

3) w tkalni „Herbertów" na zmianie A o liczbie 67 członków (w tym 8 z PPS) z sekretarzem Wacławem Szpakowskim (PPR),

4) w tkalni „Herbertów" na zmianie B o liczbie 40 członków (wszyscy PPR) z sekretarzem Marianem Lederem,

5) w tkalni „Herbertów" na zmianie C o liczbie 33 członków (w tym 8 z PPS) z sekretarzem Marią Paprocką (PPR) i zastępcą Stefanem Pogockim (PPS),

6) w tkalni PZB na oddziale II o liczbie 34 członków (wszyscy z PPR) z sekretarzem Władysławem Łukasińskim,

7) organizacja terenowa o liczbie 61 członków (wszyscy z PPR) z sekretarzem Janem Klimaszewskim,

8) organizacja w komendzie MO o liczbie 6 członków (wszyscy z PPR) z sekretarzem Tadeuszem Chmielewskim [83].

Tak więc powstała po zjednoczeniu zelowska organizacja PZPR liczyła 8 kół i 379 członków, w tym 36 z byłej PPS. Zjednoczenie partii robotniczych położyło kres rozbiciu ruchu robotniczego, uczyniło zjednoczoną partię kierowniczą siłą polityczną w Zelowie, o największych wpływach we wszystkich organach władzy ludowej, organizacjach społecznych i gospodarczych. Przed PZPR w Zelowie stanęły wielkie zadania: realizacji planu trzyletniego, rozwijania gospodarki, kultury i oświaty oraz kształtowania społeczeństwa zgodnie z wymogami socjalizmu.

[82] Tamże, 5/V/4, *Sprawozdanie Komitetu Powiatowego Uczczenia Kongresu Zjednoczeniowego w Łasku z 23 XII 1948 r.*

[83] Tamże, 5/VI/1, *Wykaz sekretarzy i kół PZPB w Zelowie.*